

De neoliberalisering van de Amerikaanse democratische partij

| Thomas Rochon en Ravi Roy

De Democratische Partij in de Verenigde Staten verschilt grondig van de Europese sociaal-democratische partijen, omdat zij nooit het socialisme omarmde en omdat haar vrijage met de sociaal-democratie een eeuw geleden relatief kort van duur was. De Amerikaanse electorale politiek vereiste daarentegen dat de Democratische Partij een electorale basis opbouwde die breder was dan die van de arbeidersklasse, hoewel die laatste altijd een belangrijk deel van de basis vormde. De economische veranderingen op het einde van de twintigste eeuw hebben evenwel de samenstelling van de Democratische Partij en haar politieke oriëntatie geleidelijk veranderd. Dit artikel is een verkenning van deze veranderingen in de basis van de Democratische Partij en in haar programma.

Tijdens de laatste honderd jaar zijn er twee belangrijke momenten in de Democratische Partij geweest. Die hadden betrekking op de veranderde oriëntatie van de partij als gevolg van de populistische beweging in de jaren 1880-1890 en de constructie van de coalitie van de New Deal in de jaren 1930. Op het einde van de negentiende eeuw schiep de populistische beweging een betekenisvol bondgenootschap tussen de kleine boeren – die nog belangrijk waren ondanks verscheidene decennia van snelle industrialisering – en de opkomende arbeidersklasse in de steden. Enkele decennia later zouden de coalities tussen arbeiders en boeren in sommige landen zoals Zweden de aansporing vormen voor de ontwikkeling van uitgebreide welvaartsstaten. Maar de issues van de Amerikaanse populistische beweging waren niet die van sociale zekerheid of de herverdeling van rijkdom. Hun eerste bezorgdheid gold eerder de (vermeende) erosie van de effectieve democratie ten aanzien van de opkomende grote banken en

grote industrie. De door de populisten bepleite hervormingen omvatten de democratisering van de politieke besluitvorming door middel van directe verkiezingen van de senatoren, het invoeren van de geheime stemming, vrouwenstemrecht en het initiatief-referendum op het niveau van de staten van de Unie. De populisten bepleitten ook een strakkere controle over de monopolies en de kartels en de oprichting van de Federal Reserve Bank om de controle over het geldaanbod uit privé-handen te nemen. De populistische beweging bracht haar eigen politieke partij voort die een meerderheidspositie verwierf in verschillende landbouwstaten. Toen de Democratische Partij zich geconfronteerd zag met een betekenisvolle uitdaging op haar linkerkant, coöpteerde ze de beweging door de vooraanstaande populist William Jennings Bryan in 1892 en 1896 tot haar presidentskandidaat te benoemen. De campagnes van Bryan mislukten bij gebrek aan succes, maar het effect hiervan op de Democratische Partij was

wel dat tijdens de komende generatie haar reputatie als de partij van de "gewone man" – hier dan een specifiek verbond van arbeiders en kleine boeren – stevig was gevestigd.

In de loop van de twintigste eeuw verminderde het aantal boerenkiezers doordat in het bijzonder de kleine boeren verpletterd werden onder de last van misoogsten, door de fluctuerende prijzen voor agrarische grondstoffen en onder een schuldenberg. De Republikeinse Partij was succesvol in het winnen van de stemmen van de overblijvende boeren (die in toenemende mate eigenaren waren van grote landbouwondernemingen). De Democratische Partij bleef niettemin concurrentieel doordat ze haar greep op de nog altijd uitbreidende arbeidersklasse kon behouden en door daar de stemmen van de Afro-Amerikanen aan toe te voegen naarmate deze laatste in toenemende mate toegang kregen tot het electoraat. Te beginnen met Franklin D. Roosevelt New-Deal-politiek schaarden de zwarten en de arbeidersklasse zich in toenemende mate achter het programma van verhoogd overheidsingrijpen ten bate van diegenen wier eigen marktpositie zwak was als gevolg van ofwel rassendiscriminatie, ofwel een lage scholingsgraad, ouderdom of andere oorzaken. Tussen 1932 en 1952 leverde de New-Deal-coalitie de Democratische Partij een duidelijke meerderheid op. De Democraten wonnen alle vijf presidentsverkiezingen in deze periode en zij domineerden zowel het Huis van Afgevaardigden als de Senaat. Zij controleerden de meeste gouverneursfuncties en de meeste wetgevende vergaderingen van de staten. De Democraten werden beschouwd als de partij wier agenda ten gunste van overheidsbemoeienis in de economie nog de beste vooruitzichten op voorspoed bood voor de werknemers. De New-Deal-partijkoers verschafte de Democraten tevens de mogelijkheid om met hun programma van overheidsactivisme een stevige meerderheid onder de kiezers te verwerven.

Sinds de New Deal voltrokken zich een aantal graduele veranderingen in de aanhang van de Democratische Partij. Terwijl de populistische

beweging en de New Deal werkten als aardshokken in het Amerikaanse partijensysteem, hebben de verschuivingen die zich sindsdien in de raciale en regionale samenstelling van het electoraat hebben voltrokken, het partijensysteem in een meer gematigde en meer geleidelijke zin veranderd. De transformatie van de economie tijdens de laatste decennia van de twintigste eeuw had ook een diepgaande invloed op de patronen van partijstrijd, een proces dat traag maar ook krachtig de Democratische meerderheid verworven via de New Deal, erodeerde. Zoals we in dit verhaal zullen zien, hebben de veranderingen in de regionale en raciale patronen van de partijaanhang zich vermengd met de veranderingen die opgestuwd werden vanuit de veranderde klassenstructuur van een economie die getransformeerd werd door de

groei van de dienstensector en de verhoogde internationale concurrentie.

De voorspellingen aangaande de val van de New-Deal-coalitie werden voor het eerst gemaakt in de jaren zestig toen de Republikeinen hun aanhang in het zuidelijke deel van het land verhoog-

den en een beduidend deel van de stemmen van de blanke arbeiders wonden. De naoorlogse generatie van kiezers bracht ook nieuwe issues in de politiek, inclusief het ecologisme en het feminisme, en de Democratische Partij veranderde grondig toen de kiezers die belang stelden in deze nieuwe issues, zich naar haar toe bewogen. De volledige politieke gelijkberechtiging van de Afrikaanse Amerikanen die in het zog van de beweging voor burgerrechten gebeurde, betekende dat de zwarte stemmen ook een steeds groter deel van de coalitie in de Democratische Partij gingen uitmaken.

Alhoewel er zich geen herschikking van de partijaanhang op korte termijn heeft voorgedaan die van even dramatische aard was als die welke de meerderheid van de New Deal had voortgebracht, heeft de partij als gevolg van een reeks "mini-herschikkingen" niettemin haar meerderheidsstatus verloren zowel in het electoraat als in de regering. Verschuivingen in de bevolking, in kiezerstrouw en in aansprekende issues, deden uiteindelijk het tijdvak van de New Deal van de

De naoorlogse generatie van kiezers bracht ook nieuwe issues in de politiek, inclusief het ecologisme en het feminisme, en de Democratische Partij veranderde grondig toen de kiezers die belang stelden in deze nieuwe issues, zich naar haar toe bewogen.

overheersing door Democratische Partij afsluiten. De Democratische Partij won slechts drie van de acht presidentsverkiezingen tussen 1968 en 1996. De verkiezingen van Jimmy Carter in 1976 gebeurde in de nasleep van het Watergate-schandaal waardoor het presidentschap van Nixon was ten val gebracht. Dit was duidelijk een afwijking op het normale patroon. De verkiezing van Bill Clinton tot president in 1992 gebeurde eveneens onder ongebruikelijke omstandigheden, omdat toen drie kandidaten in de race waren en omdat men toen verkeerde midden in hetgeen achteraf een kleine economische recessie bleek te zijn geweest. Dat Clinton met slechts 43 procent van de stemmen won, nl. "een totaal dat niet zo veel verschilde van het percentage waarmee ze [de Democraten] in een lange reeks voordien de verkiezingen hadden verloren, werd in brede kring gezien als een ramp" (Lawrence 1997: 1), en dat toont aan dat de New-Deal-coalitie geenszins uit de problemen is. De Democratische Partij verging het niet beter in de verkiezingen voor het Congres, want ze verloor tussen 1980 en 1986 haar meerderheid in de Senaat en ze verloor vanaf 1994 tot op heden drie keer haar meerderheid in zowel de Senaat als in het Huis van Afgevaardigden.

De demografische basis van de aanhang van de democratische partij

In dit essay worden de veranderingen binnen de Democratische Partij over de voorbije dertig jaar behandeld. Het is een transformatie die heeft plaats gevonden in het kader van de New-Deal-klassencoalitie. De brede patronen van partijaanhang tijdens Franklin Roosevelts presidentschap zijn over het algemeen intact gebleven, met de ondernemers, de middenklasse en de landbouwbelangen die de Republikeinen steunen, terwijl de arbeidersklasse en de raciale en etnische minderheden meer op de hand van de Democraten zijn. De New-Deal-coalitie is niet in een explosie ten onder gegaan, zoals dat gebeurde met het partijstelsel van de Burgeroorlog toen dat geconfronteerd werd met de Progressieve beweging, en daarna het partijstelsel van het Progressieve tijdperk, toen dat geconfronteerd werd met de Depressie en de New Deal. De Amerikaanse samenleving is evenwel, sinds de New-Deal-coalitie werd gevormd, grotendeels in de jaren zeventig veranderd. In dit essay zullen we het ver-

haal vertellen van hoe de Democratische Partij zich aan deze veranderingen heeft aangepast.

Ras, religie en de Nieuwe Democratische Partij

We zullen beginnen met twee factoren die nogal specifiek zijn voor de partijstrijd in de Verenigde Staten: ras en regio. De New-Deal-partijherschikking bracht niet alleen een scheiding teweeg met betrekking tot de belangen van de arbeidersklasse en die van de middenklasse, maar betekende ook een hergroepering gebaseerd op regio en ras. Deze factoren zijn niet per se verbonden met de globalisering en de economische veranderingen, maar ze vormen wel betekenisvolle onderdelen van het politieke landschap waarbinnen de grote Amerikaanse partijen moeten manoeuvreren. Gedurende meer dan 150 jaar, sinds de decennia die hebben geleid tot het uitbreken van de Burgeroorlog, was ras misschien het meest betekenisvolle sociale kenmerk dat het partijstelsel structureerde. Franklin Roosevelts New-Deal-coalitie slaagde erin om een belangrijke deel van de zwarten voor de Democratische Partij te winnen. De Democraten overtroffen aldus het overwicht van de Republikeinse-Partij-aanhang onder de zwarten vóór deze periode, een aanhang die terugging tot de oorsprong van de Republikeinen als de partij van president Abraham Lincoln en de Emancipation Proclamation. In de vroege jaren vijftig steunde meer dan 70 procent van de zwarten met een partij-identificatie de Democratische Partij.

Na 1960 echter steeg het gewicht van de aanhang van de Democratische Partij onder de Afrikaanse Amerikanen nog verder. Dat was deels te wijten aan het opheffen van de electorale bepalingen die voordien zwarten uit het Zuiden hadden belet te stemmen en hen hadden ontmoedigd om banden aan te gaan met één van de grote partijen. De zwarten vertegenwoordigden in de jaren vijftig minder dan 10 procent van de bevolking met een partij-identificatie, maar sinds het midden van de jaren tachtig was tussen 13 en 15 procent van diegenen die zich met een partij identificeerden, zwart.

Als gevolg van het beëindigen van hun politieke uitsluiting groeide het aandeel van de Afrikaanse Amerikanen in het electoraat en steeg hun aanhang binnen de Democratische Partij meer en

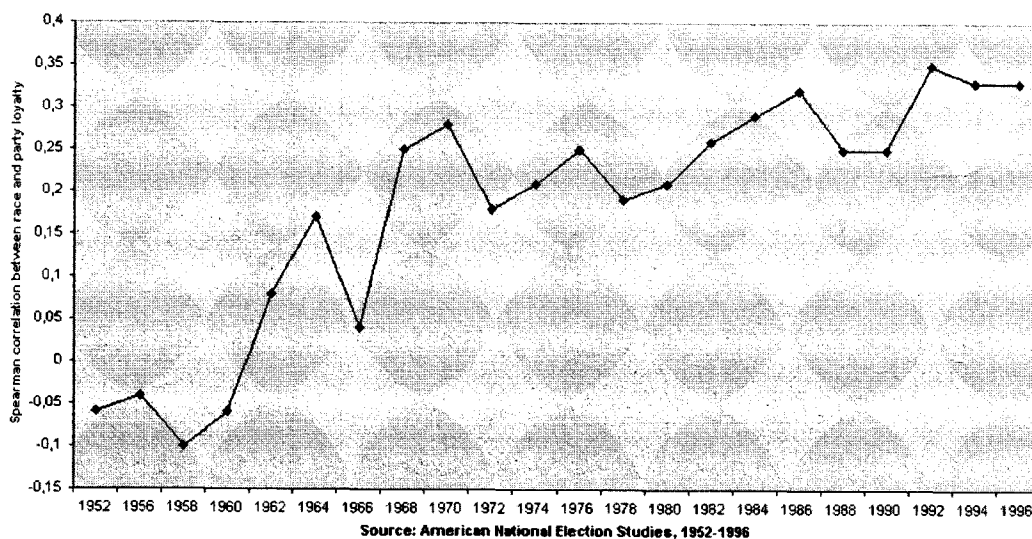
meer disproportioneel. Reeds in de jaren vijftig waren zeven van de tien zwarten met een verklaarde partijvoorkeur aanhangers van de Democratische Partij. Tijdens de hoogtijdagen van de burgerrechtenbeweging identificeerde niet minder dan 97 procent van de zwarten met een partij-identificatie zich met de Democraten. Dit niveau van aanhang is sindsdien nauwelijks verminderd en in de jaren negentig ondersteunden negen van de tien der zwarte partij-identificeerders de Democraten. Indien we de zaak van een andere kant bekijken, dan blijkt dat tussen een vijfde en een kwart van alle identificeerders met de Democratische Partij van Afrikaans-Amerikaanse origine is, een machtig blok van kiezers dat geen enkele leider van de Democratische Partij kan veronachtzamen.

Regionale verschillen in partijaanhang weerspiegelen niet enkel en alleen regionale issues en gevoeligheden van vandaag, maar zijn ook afgeleid van een opeenstapeling van issues uit het verleden. Een voorbeeld hiervan is het belang van de zuidelijke aanhang van de Democratische Partij. Alhoewel zij tot op het einde van de jaren zeventig nauwelijks een kwart van de Amerikaanse bevolking vormden, vormden de zuiderlingen uit de elf staten die ooit waren aangesloten bij de Confederatie voor de Burgeroorlog uitbrak, toen meer dan een derde van diegenen die zich identificeerden met de Democratische Partij. In de jaren vijftig, dus voordat de burgerrechtenbeweging haar hoogtepunt bereikte, overtroffen de

zuidelijke identificeerders met de Democratische Partij met vier tegen één die met de Republikeinse Partij. Zwarte zuiderlingen en blanke zuiderlingen waren beiden geneigd zich te identificeren met de Democratische Partij, ook al was dat om uiteenlopende redenen. Voor de blanken was de ondersteuning van de Democratische Partij een erfenis uit het verleden omdat de Republikeinse Partij de partij van Lincoln, de Burgeroorlog en de afschaffing van de slavernij was. Voor de zwarten was de ondersteuning voor de Democratische Partij geworteld in de meer recente schepping van het New-Deal-partijstelsel, en in het bijzonder door Franklin Roosevelts ondersteuning – en vooral de meer zichtbare ondersteuning door diens echtgenote Eleanor Roosevelt – van maatregelen die de rassendiscriminatie zouden helpen verzachten.

Deze issues van ras en regio zijn met elkaar verstrengeld. Gedurende de laatste halve eeuw veranderde de partijondersteuning in het Zuiden van een monolithische ondersteuning ten gunste van de Democraten (het tijdperk van “the Solid South”) in een van gebalanceerde partijconcurrentie. Terwijl in de vroege jaren vijftig meer dan 80 procent van de zuiderlingen de Democratische Partij waren toegedaan, was in de jaren negentig die verhouding gewijzigd in 55 procent voor de Democraten en 45 procent voor de Republikeinen. Deze algehele verschuiving was te wijten aan de raciale splitsing van de zuidelijke stemmen. De Democratische Partij verwerfde steeds meer zwarte

FIGURE 1
The Relationship Between Race and Party Identification the American South

aanhangers als gevolg van haar gunstig reageren op de burgerrechtenbeweging, een reactie die eerst onder John F. Kennedy aarzelend begon en zich dan met kracht en duidelijkheid onder Lyndon B. Johnson doorzette. Het aandeel van de zuidelijke zwarten die zich identificeerden met de Democraten, zwol aan tot boven de 90 procent en in 1968 beweerde een haast ongeloofwaardig hoog percentage van 98 procent van de zwarten met een partijvoorkeur dat zij zich met de Democratische Partij identificeerde. Nu de zwarte zuiderlingen in toenemende mate Democratisch werden in hun identificatie, werden de blanken dat echter steeds minder. Van meer dan 80 procent identificatie onder de blanke zuiderlingen met de Democratische Partij in de jaren vijftig, daalde de steun voor die partij onder de blanke zuiderlingen tot rond 50 procent in de jaren negentig.

Deze evolutie kan men waarnemen in figuur 1 die de correlatie tussen ras en partijaanhang onder de zuiderlingen tussen 1952 en 1996 weergeeft. Negatieve correlaties tot de jaren zestig weerspiegelen de grotere steun voor de Democratische Partij onder de blanken dan onder de zwarten in die periode. De Democratische steun voor de burgerrechtenbeweging in het midden van de jaren zestig doet deze correlaties verschuiven, wat betekent dat de zwarte zuiderlingen nu meer dan de blanke zuiderlingen geneigd zijn om de Democratische Partij te ondersteunen. Richard Nixons "zuidelijke strategie" door middel van expliciete Republikeinse oproepen aan de blanke kiezers aldaar, droeg bij aan het verbreden van de rassenkloof (wat zich ook in deze correlatie toont).

De geschiedenis van de raciale en regionale steun voor de Democratische Partij is grotendeels geworteld in factoren die eigen zijn aan de Amerikaanse sociale en politieke geschiedenis. Berekeningen van politieke partijen die gebaseerd zijn op ras en regio, moeten ook issues als globalisering en internationale economische concurrentie in acht nemen. De arbeidskracht in het Zuiden is gemiddeld genomen minder geschoold dan de gemiddelde Amerikaanse arbeider. Of ze nu zwart of blank zijn, de zuiderlingen zijn relatief kwetsbaar ten aanzien van jobverlies als gevolg van een

versterkte mate van vrijhandel en internationale economische integratie. De politiek van protectionisme heeft speciaal in delen van het Zuiden een sterke weerklank gevonden. De schrik voor de economische concurrentie van Mexico in het raamwerk van de NAFTA heeft de leiders van de Democratische Partij in de regio erop attent gemaakt dat ze hun steun aan de vrijhandel moesten koppelen aan maatregelen om de voor de internationale concurrentie kwetsbare zuidelijke industrieën te beschermen of te compenseren.

★

Hoewel de globalisering te maken heeft met zowel de rassenkwestie als het regionale beleid, gaan deze in de Verenigde Staten nochtans niet primair over de internationale economische concurrentieverhoudingen of zelfs over de economische issues in het algemeen. Deze issues zijn daarentegen vooral van historische en culturele aard en hun economische grondslagen zijn wel reëel, maar toch secundair. De

dwingende invloed van ras en regio is eveneens zeer reëel voor de leiders van de Democratische Partij, nu zij hun economisch beleid zodanig moeten aanpassen dat zij de historische grondslagen van hun aanhang kunnen bewaren, ook al zijn de verwachtingen dienaangaande niet noodzakelijk met elkaar in overeenstemming te brengen.

De klassen- en economische basis van de Democratische Partij

Ras en regio vormen een onderdeel van een bredere mozaïek van belangen die met elkaar moeten worden verzoend binnen de Democratische Partij ten einde de partijcoalitie samen te houden. Ondanks het belang van de regionale tradities en van het ras in de Amerikaanse politiek zijn in de USA partijcoalities ook klassencoalities. Franklin Roosevelts New-Deal-programma verschafte werk en sociale zekerheid aan de arbeiders. De arbeidersklasse werd daarna de kern van de New-Deal-coalitie. In de jaren vijftig waren twee derde van diegenen die zich omschreven als behorende tot de arbeidersklasse, aanhangers van de Demo-

Berekeningen van politieke partijen die gebaseerd zijn op ras en regio, moeten ook issues als globalisering en internationale economische concurrentie in acht nemen.

cratische Partij. Een kiesstrategie die zwaar gebaseerd was op de arbeidersklasse, was in die tijd leefbaar, omdat meer dan 60 procent van de bevolking zichzelf als arbeidersklasse omschreef. Vandaag echter omschrijft minder dan 50 procent van de bevolking zichzelf als arbeidersklasse. Het zou voorbarig zijn de USA te omschrijven als een middenklassenatie, maar de afkalving van de arbeidersklasse met meer dan 20 procent over een periode van 40 jaar is voldoende om tot nadenken te stemmen. Zelfs al heeft de Democratische Partij gedurende laatste halve eeuw voortdurend de steun ontvangen van 60 tot 70 procent van de arbeidersklasse, dan nog is het gewicht van de arbeiderskiezers onvermijdelijk gedaald. Terwijl mensen uit de arbeidersklasse in de jaren vijftig twee derde van de aanhang van de Democratische Partij vertegenwoordigden, is dat percentage vandaag nauwelijks hoger dan 50 procent. Leden van de midden- en hogere klassen leveren de overige 45 procent van diegenen die zich met de Democratische Partij identificeren. (Figuur 2 laat de trend zien van het verloop van identificatie van de arbeiders- en middenklasse.)

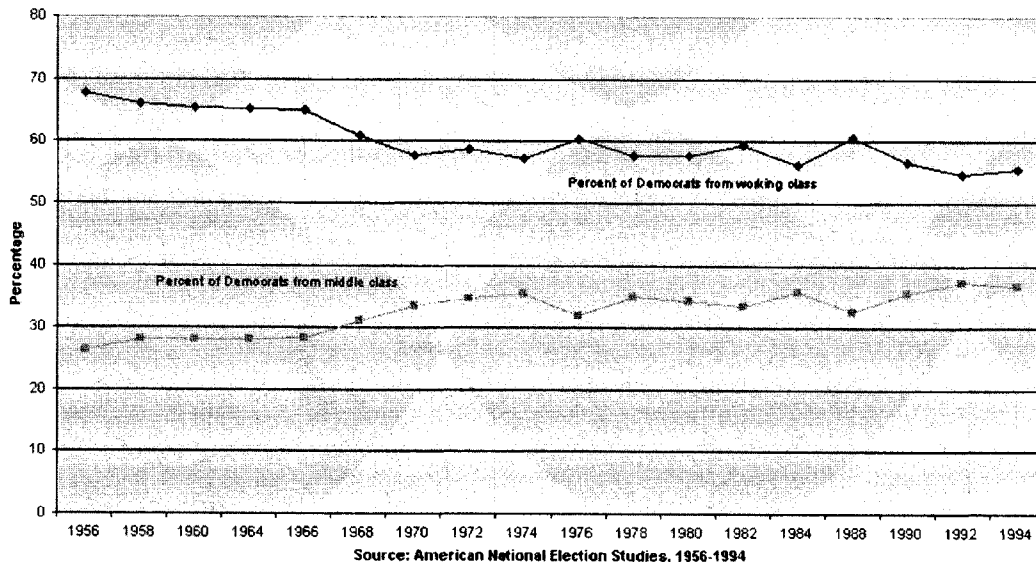
★

De door zichzelf aangewezen arbeidersklasse is wat haar beroepsbezigheden betreft een uitzonderlijk heterogene groep. Daarbij komt nog dat door het relatief laag niveau van klassenbewustzijn in de Verenigde Staten zelfs diegenen die van

zichzelf denken tot de arbeidersklasse te behoren, niet noodzakelijk een gemeenschappelijk klassenbewustzijn belijden. Reeds in de jaren vijftig was de Democratische Partij samengesteld uit twee derde arbeidersklasse en een derde middenklasse. Dit geeft aan welke de heterogeniteit van de klassencoalities in het Amerikaanse partijsysteem is. In de arbeidersklasse vormen de vakbondsleden evenwel een groep met een groter collectief bewustzijn en samenhang. Dit wordt weerspiegeld door het feit dat rond 70 procent van de mensen die een vakbonds lid in hun familie hebben, zich identificeren met de Democratische Partij, wat een percentage is dat vanaf 1950 onveranderlijk bleef tot op het einde van de twintigste eeuw. De economische transformatie heeft echter de waarde van de vakbondssteun aan de Democratische Partij veranderd. Het aandeel van de identificeerders die een vakbonds lid in de familie hebben, is gedaald van 27 procent naar 17 procent gedurende de laatste 40 jaar. En hoewel de vakbondsgezinde families loyaal blijven ten aanzien van de Democratische Partij, is het aandeel van de identificeerders met de Democratische Partij die tot de vakbondsgezinnen behoren, gedaald van een derde naar een vijfde.

Zoals men in figuur 3 kan zien, vond de periode van de scherpste daling plaats in de jaren tachtig, toen de samenhang van economische transformatie en vijandige politieke omgeving zorgde voor een snel verminderen van het aantal vakbondsle-

FIGURE 2
Social Class and Democratic Party Identification, 1956-1994

den. Het aantal vakbondsleden in de USA begon weer te groeien op het einde van de twintigste eeuw toen de vakbonden leden begonnen te werken in de dienstensector van de economie. De invloed van de vakbondsleden in de Democratische Partij zal in de toekomst afhangen van de mate waarin deze trend zich in belangrijke mate zal doorzetten.

*

Het is correct wanneer men noteert dat "President Clinton zich verwijderd heeft van de traditionele grote coalitie van etnische minderheden, de armen in de steden, de industriearbeiders en de witte boorden en een middenklassealliantie heeft gevormd die de opkomende klasse van vrije beroepen en de beter opgeleiden omvat" (Mommen 2000). Indien dit eerder beschouwd wordt als een tendens of een trend dan als een absolute transformatie, vat deze uitspraak de resultaten van onze analyse van de Democratische coalitie goed samen. Zwart en arbeidersklasse blijven voorzeker een cruciaal onderdeel van de coalitie van de Democratische Partij. Echter, de zwarten vormen iets minder dan

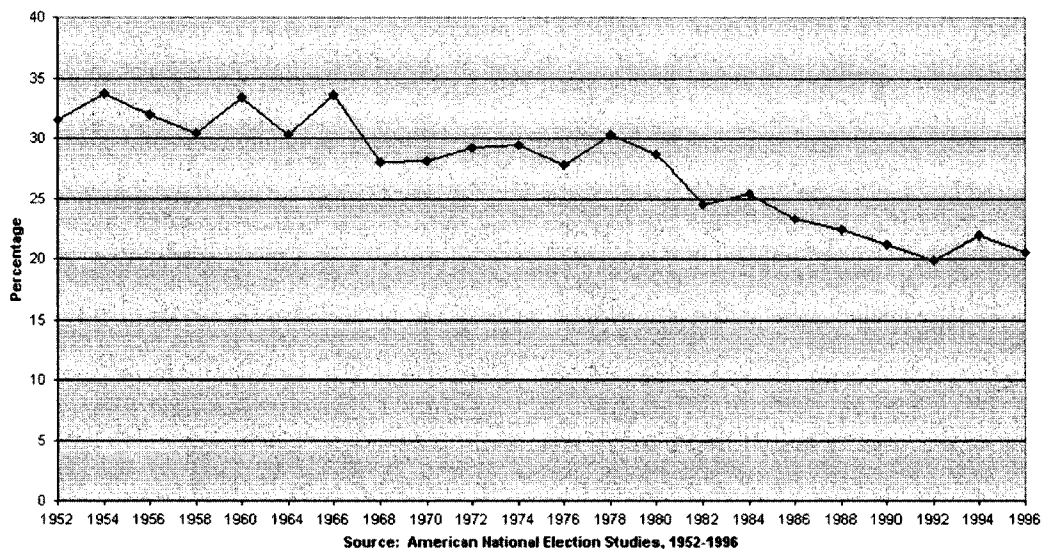
een kwart van de loyale aanhangers van de Democratische Partij en de impact van andere minderheden (zoals de Hispanics) is zelfs nog kleiner. De arbeidersklasse vormt een dalend aandeel van de Democratische kiezersgroep, hoewel zij nog altijd een sleutelgroep vormt met de helft van al diegenen die zich met de Democratische Partij identificeren. Het dilemma waarvoor de Democraten staan, is de diversiteit van een partij die voor een vierde is samengesteld uit etnische minderheden en voor drie vierde uit een etnische meerderheid, waarvan deze laatste voor de helft bestaat uit arbeidersklasse en voor de andere helft uit middenklasse. De relatieve neergang van de arbeidersklasse en van het vakbondslidmaatschap en de daarmee gepaard gaande groei van de middenklassen als aanhangers van de Democratische Partij, vormden een duidelijke uitdaging om het partijprogramma aan te passen. Dit is het onderwerp waarop we nu verder zullen ingaan.

**De mondiale economie is echter
toch van grote betekenis voor de
Amerikaanse partijstrijd.**

**De aanpassingspolitiek van
democratische partij**

Ten einde een inzicht te verwerven in hoe de Democratische Partij zich heeft aangepast aan de

**FIGURE 3
Percentage of Democratic Party Identifiers from a Union Family, 1952-1996**

issues van de globale economische concurrentie, moeten we verder kijken dan de statistieken die de samenstelling van de partijcoalitie weergeven, en ook verder dan enkele sleutelinitiatieven die de huidige economische en sociale strategie weerspiegelen.

Zoals de sociaal-democratische partijen in andere ontwikkelde industriële democratieën hebben de Amerikaanse Democraten hun politiek moeten aanpassen in antwoord op de verhoogde internationale economische concurrentie. Het openstellen van de nationale grenzen heeft de mogelijkheid verminderd om bepaalde beleidshefbomen in werking te stellen voor het nastreven van sociaal-democratische doeleinden. De globalisering van de economische productie veroorzaakt een verhoogde druk op het onderling afstemmen van belastingstelsels, zet de mogelijkheid tot het verwerven van loonsverhogingen en het afwentelen van niet met het loon verbonden kosten onder druk. De globalisatie beperkt tevens de mogelijkheden om de welvaartsstaat verder uit te bouwen.

In zekere zin zijn de Verenigde Staten in grotere mate dan andere leidende industriële economieën beschermd geweest ten aanzien van deze druk van de globalisering. Het belang van de internationale handel voor de Amerikaanse economie was vóór de laatste twee decennia relatief gering en toen daarna de groei van het belang van de internationale handel snel toenam, bedroeg dat aandeel ervan voor de Amerikaanse economie minder dan een kwart.

De mondiale economie is echter toch van grote betekenis voor de Amerikaanse partijstrijd. Ondanks het af en toe opkomen van een derde partij, opereren de Democraten en de Republikeinen in een context waarbij ze een politieke meerderheid moeten zien te veroveren. De beide partijen zijn gedurende de laatste decennia erin geslaagd om elkaar over het hele land in evenwicht te houden, inbegrepen de verschillende wisselingen in de partijcontrole over het presidentschap en de beide Huizen van het Congres. Zoals de electoraten in de andere ontwikkelde industriële democratieën zijn ook de Amerikaanse kiezers wispelturiger in hun partijvoorkeur geworden. Omdat nu tussen de verkiezingen in meer stemmen bij elkaar te grissen zijn, staan de partijleiders onder hoge druk om zich in te laten met issues die ongetwijfeld enkel maar van primordiaal belang zijn voor een relatief klein deel van het electoraat. Aldus is de economische glo-

balisering zeker niet de enige kracht die bepaalt in welke mate de politieke partijen zich moeten aanpassen aan de nieuwe economie. Andere elementen welke behoren tot de politieke context, zoals de balans in de partijconcurrentie en de bereidheid van de kiezers om van partij te wisselen tussen de verkiezingen in, doen ook ter zake.

De Democratische Partij heeft geworsteld met haar programmatisch antwoord op de veranderde economische omstandigheden sinds de jaren tachtig. Gedurende dat decennium namen de Republikeinen met hun neoliberalisme van Ronald Reagan, dit voor het eerst sinds de Grote Depressie, de issue van economische voorspoed over van de Democraten. De Democratische Partij werd gedurende lange tijd beschouwd als de partij van de voorspoed, maar president Reagan slaagde er effectief in om de partij af te schilderen als die van belangengroepen en van verzet tegen economische verandering. In de populaire verbeelding werden de Republikeinen de partij van de vooruitziende beleidsmaatregelen.

Het was pas in de jaren negentig, en in het bijzonder met de verkiezing van Bill Clinton tot president in 1993, dat de Democraten in staat waren om hierop een overtuigend antwoord te verzinnen. Clinton en andere leden van het centraal Democratic Leadership Council (DLC) poogden om het uitzicht, de ideeën en de campagnestrategie van de partij opnieuw te definiëren. De belangrijkste doorbraak gebeurde met Clintons programma. Dat programma bouwde voort op het stellige vertrouwen van het DLC in de noodzaak om in de economische politiek de marktgestuurde krachten de voorrang te verlenen op de herverdelende mechanismen. Evenals de Republikeinse neoliberalen legden de Nieuwe Democraten van het DLC de nadruk op verantwoordelijkheid en toerekenbaarheid (met betrekking tot de bereidheid tot werken) die het recht op een uitkering moesten vergezellen. In een poging om de kiezers uit de middenklasse terug te winnen voor de Democratische Partij pleitten zij om een beleid van workfare in de plaats te stellen van de traditionele sociale programma's. Reeds als gouverneur van Arkansas stelde Bill Clinton dat "elke ontvanger van een uitkering een contract zou moeten ondertekenen met de staat, waarin men in ruil voor de ontvangen uitkeringen de persoonlijke verplichting aangaat om een individueel ontwikkelde weg in te slaan naar economische zelfstandigheid" (King en Wickham-Jones 1999: 64-65). Desmond King en Mark

Wickham-Jones (1999: 64) voegden hier aan toe dat “[Clintons] harde opstelling ten aanzien van de welvaartsstaat van cruciaal belang was voor het veroveren van een electorale aanhang onder de middenklasse: hij stelde deze kiezers gerust over het feit dat de tarieven van de personenbelasting niet onder druk zouden komen te staan van de sociale budgetten.”

We zullen hier twee verwante aspecten van de neoliberale economische politiek van de regering Clinton onderzoeken: het verminderen van het overheidstekort en de belastingverlaging. We zullen de nadruk leggen op de neoliberale inspiratie van deze twee belangrijkste thema's tijdens de jaren van Clinton.

Door de nadruk te leggen op vermindering van het begrotingstekort en op belastingverlaging lopen we het gevaar President Clinton al te eenzijdig als een liberaal te portretteren, zeker als we geen rekening houden met andere beleidspunten die dichterbij de traditionele thema's van de Democratische Partij. Een voorbeeld van de meer progressieve Bill Clinton zou de verdere uitbreiding van de openbare gezondheidszorg kunnen zijn welke hij gedurende zijn eerste jaren in functie had beloofd. Dit was duidelijk een poging om het beleid van herverdeling en van sociale zekerheid uit het New-Deal-programma verder uit te bouwen. Nu blijkt dat het lot van het plan voor de gezondheidszorg, waarvan niets is terecht gekomen, een waterscheidingslijn heeft getrokken in Clintons presidentschap. Het effect op de korte termijn van dit politiek debacel was dat hierdoor de verkiezing van een Congres werd bevorderd dat nog minder sympathie koesterde voor de vooruitstrevende ideeën van de Democratische Partij dan het eerste Congres (1993-1994) waarmee Clinton had moeten werken. Of zoals David Lawrence (1997: 166) het stelde: “Een populaire interpretatie van de verkiezingsuitslag voor het Congres in 1994 luidt dat Clinton terwijl hij aan de macht was, niet de ‘Nieuwe Democraat’ was die hij als presidentskandidaat had beweerd te zijn: hij had gefaald om de Democratische Partij om te vor-

men tot een centristische hervormingspartij, en de mislukking van zijn voorstellen voor de gezondheidszorg in 1993-1994 in het bijzonder had het populaire oordeel over de Democraten opgang doen vinden als zouden zij altijd grote, dure en bureaucratische overheidsprogramma's verkiezen als oplossingen voor de sociale kwalen.” Nadat hij dit lesje had geleerd, liet president Clinton zijn gezondheidszorgprogramma vallen en ging hij zich de komende zes jaar bezig houden met het ontwikkelen van een economisch beleid dat hem zou in staat stellen om de ondersteuning van de Republikeinen in het Congres te verwerven. Door het begrotingstekort weg te werken en door een belastingverlaging op de grote bedrijven en de hogere inkomens, wijzigde hij het populaire beeld van de Democratische Partij waardoor het einde van de New-Deal-coalitie in zicht kwam.

De verwachtingen van de financiële

markten, en in het bijzonder die van de obligatiemarkt, werden in

Clintons algemene economische

strategie weldra een bron van

constante zorg.

De Democraten en het begrotingstekort

Toen president Clinton in 1993 aan de macht kwam, was het begrotingstekort het meest dringende punt op de politieke agenda. De noodzaak het probleem van het begrotingstekort aan te pakken kwam voort uit de dramatische groei ervan als gevolg van de recessie op het einde van het Bush-bewind in de vroege jaren negentig. Zo lang als het begrotingstekort een belangrijke issue bleef, zouden nieuwe programmatieve initiatieven onmogelijk zijn. De neoliberale bewering als zou het overheidstekort verantwoordelijk zijn geweest voor de economische neergang, weerklonk nog sterk bij de kiezers (Pierson 1998: 141).

Dat president Clinton zich aangesproken voelde door het probleem van het begrotingstekort, blijkt uit het feit dat hij minder dan een maand na zijn aantreden een plan uitwerkte om het financieringstekort stap voor stap terug te dringen. Clinton was het wat dat betreft eens met Alan Greenspan's uitspraak dat een geloofwaardig en omvangrijk plan voor het verminderen van het deficit ook de interestvoet op de lange termijn zou doen dalen, wat dan weer zou bijdragen aan de economische groei (Walker 1996: 169). Even-

als zijn vrienden van het DLC beschouwde Clinton het begrotingstekort als een probleem van formaat. Men moest dat eerst oplossen wilde men de economische groei bevorderen die noodzakelijk was om de betaalbaarheid van de sociale zekerheid en andere programma's van de welvaartsstaat op langere termijn te garanderen.

Zes jaar later was Clintons regering in staat om een budget in evenwicht te presenteren. Zelfs indien men de meest voorzichtige schattingen neemt, dan nog zou als gevolg van de trend in de uitgaven welke door de regering Clinton werd bewerkstelligd, over de komende tien jaren een cumulatief fiscaal overschot van meer dan drie triljoen dollar ontstaan (The Economist, 7 februari 1999). Hierdoor verkreeg de regering niet alleen de steun van conservatieve bezuinigers uit het vorige decennium, maar ook van een groep centristen die eveneens een vermindering van het overheidstekort wensten. Door het stigma van meedogenloosheid dat voorheen had gekleefd aan de fiscale versobering weg te halen, was Clinton nu bij machte om een aanval te openen op het begrotingstekort dat toen nog door veel centrumlinksen als aanvaardbaar werd gezien.

Als onderdeel van deze herziene Democratische logica bij het ontwerpen van een overheidsbegroting konden uitgaven voor nieuwe initiatieven verricht worden, maar dan enkel op voorwaarde dat openbare investeringen, met behulp van investeringsaansporingen ("incentives") voor individuen en grote bedrijven, ook de productiviteit zouden verhogen. Het belang van investeringen in menselijk kapitaal werd benadrukt om Clintons voorstel voor een belastingaftrek tot 10.000 dollar per jaar voor betaalde inschrijfgelden aan universiteiten en hogescholen, te rechtvaardigen. Het programma van een Americorps voor sociale dienstverlening – een soort binnenlands Vredescorps – werd eveneens omschreven als een bijdrage aan een betere gezondheid en een hogere productiviteit voor de Amerikaanse samenleving.

Het strategisch element in Clintons benadrukken van het verminderen van het begrotingstekort bestond erin om dit als hefboom te gebruiken waardoor de Democratische Partij de middenklassestemmen kon terugwinnen nadat die in de Reagan-jaren aan de Republikeinse Partij waren verloren gegaan. Toen hij zijn kandidatuur voor het presidentschap in 1991 aankondigde, had The New York Times reeds Clintons toespraak

omschreven als een "meedogenloos inspelen op de middenklasse" (geciteerd door Greenberg 1995: 181). Hij legde specifiek de nadruk op de ontgoochelde Republikeinse kiezers die zich konden vinden in de visie van Ross Perot met betrekking tot de noodzaak om het begrotingstekort te verminderen. Verkiezingsonderzoeker Stanley Greenberg (1995: 239) legt uit wat het belang van deze strategie zoal was: "Ons nationaal onderzoek naar de kiezers van Perot dat gesponsord werd door het DLC, toonde aan dat [...] deze kiezers een geschiedenis hadden van Republikeins stembdrag in de voorbije verkiezingen. Van diegenen die ouder waren dan vijftig, had bijna drie vierde (73 procent) gestemd voor ofwel Reagan of Bush, en van diegenen die tussen dertig en vijftig jaar waren, had het zeer respectabel aantal van twee derde (67 procent) gestemd voor de ene of de andere. Van alle Perot-kiezers had 62 procent minstens één keer voor Reagan gestemd en 62 procent voor Bush in 1988." Volgens Greenberg (1995: 208) was Clinton in staat om deze groep terug voor de Democratische Partij te winnen door te laten zien dat hij hun geloof in de vrije markt als de beste motor voor de welvaart deelde. Onmiddellijk na zijn verkiezing bewees hij zijn bona fides als bezuiniger door deficit haviken als Alice Rivlin, Lloyd Bentsen, Robert Rubin en Leon Panetta op sleutelposities voor het economisch beleid te plaatsen. Van de door deze adviseurs aan hem voorgelegde bezuinigingsvoorstellen koos hij de meest ambitieuze uit (Pierson 1998: 144).

De verwachtingen van de financiële markten, en in het bijzonder die van de obligatiemarkt, werden in Clintons algemene economische strategie weldra een bron van constante zorg. Zijn regering maakte zich onmiddellijk druk over de nooit eerder geziene kloof tussen de interestvoeten op de lange en de korte termijn, wat werd ervaren als een "teken van scepticisme van de markt over de manier waarop [de regering voorheen] het deficit had aangepakt" (Pierson 198: 141). Clinton aanvaardde het argument dat hoge rentepercentages de economische groei tegenwerkten en dat zij in het bijzonder een voorwerp van zorg waren voor bedrijven met schulden en mensen met een hypotheek.

De verkiezing in 1994 van een Republikeinse meerderheid in het Congres betekende een kritiek moment voor de inspanningen die men leverde voor het verminderen van het begrotingstekort, zij het dan omwille van heel verschillende

redenen dan men normaal zou kunnen verzin-
nen. Eens een meerderheid verworven, waren de
deficit-haviken van de Republikeinse Partij
geneigd tot het sluiten van compromissen met de
Democratische regering, maar op een andere
manier dan toen ze nog in de minderheid ver-
keerden. Het Mainstream Forum, een comité uit
het Huis van Afgevaardigden dat verbonden was
met het DLC, werkte samen met Republikeinse
groepen als de Tuesday Lunch Bunch en de
Mainstream Conservative Alliance ten einde nog-
al gevoelig liggende compromissen over de
begroting te bereiken (Cohen 1997: 159-160). De
Centrist Coalition van aanhangers uit de twee
kampen werkte eveneens samen met de regering
om de begroting in evenwicht te brengen.

In het midden van de jaren negentig maakten de
Verenigde Staten de langste periode van econo-
mische expansie uit de geschiedenis mee. En het
blote feit dat dit economisch wonder plaats vond
in afwezigheid van enig stimuleringsprogramma
van de regering, bleek de uiteindelijke doodsteek
voor de Keynesiaanse politiek van overheidsin-
grijpen in de economie te betekenen. Deze had
voorheen de Democratische economische politi-
ek bepaald (Roy 1999). De voorspoed in de
jaren negentig suggereerde dat fiscale orthodoxie
en vermindering van het overheidstekort verenig-
baar waren met voortdurende economische groei.
De steile opgang van de economische expansie
betekende de uiteindelijke rechtvaardiging van de
neoliberale paradigma's en van hun onderliggen-
de causale veronderstellingen over hoe de econo-
mie werkt.

De Democratische Partij en de belastinghervorming

De belastinghervorming die de Democratische
regering nastreefde, bewijst eveneens dat hier ini-
tiatieven werden genomen die van neoliberale
inspiratie waren. Hoewel bedoeld om fiscale en
monetaire stabiliteit na te streven, pasten de
Democraten de belastinghervorming aan om in
de smaak te vallen van de trouwe basis van hun
partij. De belastinghervormingen die de regering
van Clinton voorstelde, waren bedoeld om de
financiële armsglag van het zakenleven en de mid-
denklasse te verruimen (Greenberg 1995: 43-44;
Walker 1996: 352; Woodward 1994: 243). De
belangrijkste punten in de strategie van de belas-
tinghervorming waren het aanbieden van belas-

tingverlagingen voor bedrijven, het instellen of
uitbreiden van de belasting op het werkelijk ver-
diende inkomen en het verder verlagen van de
belastingen op inkomsten uit kapitaal. Clinton
trachtte eveneens belastingverminderingen te
verstrekken aan investeringen in nieuwe techno-
logieën en fiscale ondersteuning te verlenen aan
beginnende ondernemingen en *venture capitalists*
(hoog-risico-bedrijven). Dit beleid was ontwor-
pen in overeenstemming met het engagement van
de regering om investeringen sterk aan te moedi-
gen, en dan speciaal met betrekking tot onder-
zoek en ontwikkeling.

De fiscale politiek verschaft ons een uitstekend
instrument om de samensmelting van de neolibe-
rale economische politiek met die van de tradi-
tionele herverdelingspolitiek van de Democrati-
sche Partij te bestuderen. Tijdens de campagne
van 1992 beloofde Clinton dat hij de belasting-
maatregelen van president Reagan zou herzien
door de rijken meer belasting te laten betalen en
de belastingen te verlagen voor de middenklasse.
Daarom steunde hij een verhoging van de lasten
voor de rijken terwijl hij belastingverlagingen en
loonsubsidies voorstelde voor de arbeiders met
een laag inkomen, dit dan via de maatregel van
het Earned Income Tax Credit. Eenmaal aan de
macht breidde Clinton het Earned Income Tax
Credit uit, waardoor hij de aanslagvoet vermin-
derde voor hen die minder dan 30.000 dollar per
jaar verdienen (45 procent van de belastingbeta-
lers) (*Congressional Quarterly*, 5 oktober 1996, blz.
2826). Tegelijkertijd wilde Clinton de hoogste
marginale belastingen verhogen van 31 pro-
cent naar 36 procent, met daarbij een bijkomen-
de heffing van 10 procent voor belastingbetalers
die meer dan 250.000 dollar belastbaar inkomen
hadden. Indien men dat voegt bij het voorstel om
de belastingpercentages te verhogen op de uitke-
ringen van de sociale zekerheid voor gepensio-
neerde echtparen met een inkomen hoger dan
32.000 dollar per jaar, dan betekenden deze wij-
zigingen een verhoging van de fiscale lasten voor
de rijkste 20 procent van de belastingbetalers
(Meeropol 1998: 228-229).

De verkiezingen van 1994 die aan de Republi-
einen een meerderheid over zowel het Huis als de
Senaat gaven, brachten een belangrijke water-
scheidingslijn aan in het debat over de belasting-
hervormingen. De voorstanders van belastingver-
laging in de Republikeinse Partij zijn niet dezelf-

de mensen als de voorstanders van bezuinigingen, want er bestaat inderdaad een meningsverschil tussen de Republikeinse leiders over of men nu de belastingen moet verlagen, ofwel dat men aan het verminderen van de staatsschuld de allereerste prioriteit moet verlenen. Belastingverlagers, zoals de Republikein Bill Archer (afgevaardigde uit Texas), willen de begrotingsoverschotten gebruiken om de belastingen te verlagen. Aan de andere kant weigeren afbouwers van de staatsschuld, zoals de Republikeinen John R. Kasich (afgevaardigde uit Ohio) en Sen Pete Dominici (afgevaardigde uit New Mexico), zich nog verder vast te leggen op belastingverlagingen alvorens de totale schuld verminderd is en er een werkbaar akkoord is bereikt om de fondsen van de Sociale Zekerheid (Social Security) en de Medische Zorg (Medicare) te saneren.

President Clinton heeft van deze verschillende meningen in de Republikeinse Partij geprofiteerd om de bezuinigers op te vrijen en de voorstanders van de belastingverlaging te isoleren. De Republikeinse bezuinigers op de uitgaven werden door Clintons nadruk op een belastingverlaging voor de middenklasse aangelokt en konden meer dan in een verenigde Republikeinse Partij voortaan aan hun trekken komen. Clintons plan richtte zich op de trekkers van modale inkomens en hij beloofde ten belope van 60 miljard dollar aan belastingverlagingen uitgesmeerd over vijf jaar door te voeren. Hij beloofde daarna een "Middle-Class Bill of Rights" als antwoord op een groot aantal voorstellen tot belastingvermindering die ingediend waren door leden van het Congres (*Congressional Quarterly*, 17 december 1995, blz. 3560). Nu het begrotingstekort de hoogste prioriteit in het Amerikaanse politieke discours had gekregen, was het duidelijk dat alle voorstellen tot belastingverlaging moesten worden betaald uit een verlaging van de uitgaven. Dat betekende dat hoe groter de belastingverlagingen waren, des te groter de verlagingen van de uitgaven noodzakelijk zouden worden. Door deze conservatieve fiscale logica te aanvaarden stelde Clintons regering voor om de belastingverlagingen te financieren door te snijden in de begrotingen van de departementen van Huisvesting en

Stadsontwikkeling, van Energie en Transport, van de Algemene Overheidsdiensten en van de Dienst voor Personeelszaken.

Clintons regering ontwierp in 1997 haar beleid voor belastingverlichting voor ondernemingen en individuen met winsten uit kapitaal zeer zorgvuldig. Samen met de Republikeinse meerderheid in het Congres ontwikkelde Clinton een pakket belastingverminderingen ten behoeve van het zakenleven ten belope van meer dan 10 miljard dollar over vijf jaar en 20 miljard dollar over tien jaar (*Congressional Quarterly*, 3 augustus 1996, blz. 2175). Het plan voor deze belastingverminderingen kwam uit het Republikeinse Contract with America. De goedkeuring van deze belastingverlaging die voordelen toekende aan de grootste bedrijven in de Verenigde Staten, betekende als compromis een doorbraak in de relaties tussen de regering van Clinton en de Republikeinse belastingverlagers in het Congres.

Deze ontwikkeling zou de weg plaveien voor de komende budgettaire en belastingakkoorden afgesloten door de twee partijen tijdens de daarop volgende jaren. Een voorbeeld is het pakket belastingverlagingen ten belope van 98 miljard dollar uit 1998 dat zowel voorzag in een verlaging van de belastingen op winsten uit kapitaal als op onroerend goed. De Democratische traditie van herverdelingspolitiek vond een zwak echo in het feit dat

De inkrimping van de arbeidersklasse ten gunste van de kiezers uit de middenklasse maakt bijvoorbeeld de strategie om de arbeidersstemmen te behouden minder aantrekkelijk dan een strategie die de stemmen van de middenklassen aanspreekt.

90 procent van de belastingverlagingen naar gezinnen ging met een inkomen dat lager was dan 100.000 dollar per jaar (*Congressional Quarterly*, ibidem). De drie belangrijkste belastingverminderingen waren een toekenning van een aftrekpost van 500 dollar per kind, een belastingvermindering van 10.000 dollar voor een kind in het hoger onderwijs ten laste en een aftrekpost van 1.500 dollar voor een kind op de middelbare school (*Congressional Quarterly*, 8 februari 1998, blz. 333). De resterende belastingvermindering van 10 miljard dollar werd in eerste instantie geoormerkt voor investeringen van bedrijven in arme streken, voor de vermeerdering van de bestaande aftrekposten van de bedrijven, het fiscaal gunstig behandelen van uitgaven voor onder-

zoek en het verder verlagen van de belastingen op de kapitaalwinsten. Verder kwam er een uitbreiding van de Individual Retirement Accounts (IRAs), waardoor die bereikbaar werden voor koppels met een belastbaar inkomen tot 100.000 dollar per jaar (*Congressional Quarterly*, 8 februari 1998, blz. 333). Aldus waren die belastingverminderingen niet bedoeld voor de traditionele arbeidersaanhang van de Democratische Partij, maar voor de middenklasse in de ruimste zin van het woord.

Het moge duidelijk zijn dat de verkiezing van een Republikeinse meerderheid in de twee Huizen van het Congres Clintons overgang naar een neoliberaal economisch beleid vergemakkelijkte (of er een mandaat voor verleende). Een tweede factor in deze verschuiving naar een meer conservatieve economische politiek was de gezonde economische toestand in de Verenigde Staten gedurende de hele periode van acht jaar dat Clinton president was. Hij had zich vastgelegd op de belofte voor het jaar 2002 een begroting in evenwicht te kunnen presenteren (een doel dat hij twee jaar eerder bereikte) en dat vereiste een flinke economische expansie om de bijkomende beloftes voor verdere belastingverminderingen na te kunnen komen. De hoogtijdagen in de neoliberale convergentie tussen de Democraten en de Republikeinen kwamen met de goedkeuring van de begrotingswetten in augustus 1997. Deze wettten plaatsten de vermindering van het deficit en de belastingverlaging in het middelpunt van de economische politiek. Zij werden ruim ondersteund door beide politieke partijen. Deze belastinghervormingen betekenden een afscheid van de herverdelingsfilosofie van de Democratische Partij die de partij had gedomineerd vanaf de hoogtijdagen van de New-Deal-coalitie van de Grote Depressie tot in de jaren zeventig. Het was een filosofie die gedragen werd door de Keynesiaanse economische logica die echter bij het aanbreeken van de jaren negentig volledig op de achtergrond was gedrukt door de neoliberale economische theorie.

Conclusie

Alle politieke partijen zijn coalities van diverse belangen die betrokken zijn bij hetgeen functionarissen als Gabriel Almond noemen het aggregeren of samenvoegen van belangen (Almond en Powell 1978). Dit gaat in het bijzonder op voor

partijen – zoals die in de Verenigde Staten – die opereren in een districtenstelsel met slechts één zetel. De Democraten en de Republikeinen zijn als partijen coalities van nogal zeer uiteenlopende sociale, economische en ideologische groepen. De wensen van deze verschillende groepen met elkaar verzoenen in het kader van een enkel politiek platform is gewoonlijk moeilijk. Elke politieke leider moet een boodschap uitwerken die de coalities zoveel mogelijk gaaf moet houden en daarbij nog gelijk welke nieuwe groepen moet binnenhalen omdat die noodzakelijk zijn voor het behalen van een meerderheid van de kiezers.

Als de politieke en economische voorwaarden veranderen en hierdoor nieuwe issues op de politieke agenda worden geplaatst, moeten de partijleiders een antwoord formuleren op deze issues binnen de grenzen van de bestaande coalitie. Een partij kan natuurlijk de nieuwe issues gebruiken om de steun aan de coalitie te herschikken. Door zich nieuw en anders voor te doen, kunnen bepaalde traditionele groepen uit de partij worden gestoten en nieuwe groepen aangetrokken. Nog complexer wordt het als de relatieve grootte van de verschillende groepen verandert. De inkrimping van de arbeidersklasse ten gunste van de kiezers uit de middenklasse maakt bijvoorbeeld de strategie om de arbeidersstemmen te behouden minder aantrekkelijk dan een strategie die de stemmen van de middenklassen aanspreekt. Het feit dat de traditionele bolwerken van de sociaal-democratische partijen de neiging hebben in elkaar te schrompelen, is natuurlijk een belangrijk probleem dat een aanpassing vergt in de politiek en de strategie van deze partijen.

In het algemeen tast de mondialisering van de economische concurrentie de politiek van de partijen op drie manieren aan. Ten eerste scheidt dit nieuwe politieke issues zoals het behouden van de werkgelegenheid, herscholing van de arbeidskracht en het behoud van de kwaliteit van het werk en de arbeidsvoorwaarden. Ten tweede tast de economische transformatie het relatieve belang van verschillende groepen in de samenleving aan, wat hier dan specifiek leidt tot de groei van de middenklasse en een vermindering van de industriële sector van de samenleving welke voorheen de ruggengraat van de sociaal-democratische aanhang leverde. Tenslotte vermindert de mondiale economische concurrentie het aantal en de doelmatigheid van de politieke hefbomen die

de sociaal-democratische partijen traditioneel ter beschikking hebben gestaan om hun doelstellingen te realiseren. Door een verminderde controle over de fiscaliteit, de interestvoeten en de financiële markten zijn de sociaal-democratische partijen niet langer in staat om geloofwaardige beloften te doen met betrekking tot de volledige werkgelegenheid en de uitbreiding van de sociale programma's van de welvaartsstaat.

Bij de algemene effecten van de economische transformatie en globale economische concurrentie moet men, voor wat betreft de Amerikaanse politieke context, hier nog een aantal aparte institutionele factoren aan toevoegen. Deze hebben de Democratische Partij vooruit gedreven in de richting van een neoliberaal economische beleid. Vooral de cohabitatie van een Democratische president met een Republikeins Congres verplichtte Clinton om zich samen met de Democraten verder dan de bedoeling was te begeven in neoliberale richting en daarmee de sleutelementen van de neoliberale agenda, zoals die in de jaren tachtig ontwikkeld was door de regering van Reagan, te aanvaarden. Bill Clinton was reeds een centrist voordat hij verkozen werd tot president. Pas daarna was Clinton vast besloten om de Democratische Partij om te vormen tot een gematigd alternatief voor het negatieve denken over de overheid dat in de Republikeinse Partij toen in kracht was toegenomen.

Als president hield Clinton aanvankelijk niet streng vast aan zijn visie over een hervormde Democratische Partij. Zijn waarneembare vooruitstrevendheid welke men in zijn plannen voor een forse uitbreiding van de openbare gezondheidszorg aantreft, leidde tot een nederlaag in 1994 bij de verkiezingen voor het Congres toen er stevige Republikeinse meerderheden in de beide Huizen van het Congres verschenen. Dit noopte President Clinton samen te werken met een Republikeins Congres en veroorzaakte een versnelling van de hervorming van de Democratische Partij in een bastion van neoliberale orthodoxie. Toch was de Democratische Partij van de jaren negentig niet een eenvoudige kloon van de Republikeinse Partij van de jaren tachtig. Afbouw van de staatsschuld en belastingvermindering werden ontworpen met het doel om de traditionele aanhang van de Democratische Partij onder de minderheden, de arbeidersklasse en delen van de middenklasse te versterken. De uitdaging van de regering Clinton bestond erin om een nieuw pakket beleidsmaatregelen klaar te krijgen die de

economische groei moesten bevorderen in overeenstemming met de neoliberale voorschriften en daarbij tegelijkertijd moesten appelleren aan de minder bevoorrechte delen van de New-Deal-coalitie. De regering Clinton is succesvol geweest bij het uitvoeren van deze opdracht tijdens de acht jaar durende economische hoogconjunctuur. Het valt overigens nog te bezien of de program-maherziening van de Democratische Partij die in de periode van Clinton in nogal bijzondere politieke en economische omstandigheden haar beslag heeft gekregen, van duurzame aard zal blijken te zijn.

Literatuur

- Almond, Gabriel and G. Bingham Powell (1978), *Comparative Politics: System, Process, Policy* (Boston: Little, Brown).
- Cohen, Richard (1997), "Special Report: The Splintered Congress", *National Journal* (January).
- Greenberg, Stanley (1995), *Middle Class Dreams: The Politics and Policy of a New American Majority* (New York: Times Books).
- King, Desmond and Mark Wickham-Jones (1999), "From Clinton to Blair: The Democratic Party Origins of Welfare to Work," *Political Quarterly* 70 (January/March), pages 62-74.
- Lawrence, David (1997), *The Collapse of the Democratic Presidential Majority: Realignment, Dealignment and Electoral Change from Franklin Roosevelt to Bill Clinton* (Boulder CO: Westview Press).
- Meeropol, Michael (1998), *Surrender: How the Clinton Administration Competed the Reagan Revolution* (Ann Arbor: University of Michigan Press).
- Mommen, André (2000), *Theorizing regime changes in a globalizing world*, Amsterdam en Maarsse, CEPS Occasional Papers.
- Pierson, Paul (1998), "The Deficit and the Politics of Domestic Reform," in Margaret Weir, Ed., *The Social Divide: Political Parties and the Future of Activist Government* (Washington, D.C.: Brookings Institution).
- Roy, Ravi (1999), *Ideas and Partisan Convergence in Fiscal Policy: A Comparison of the US and Britain*. Ph.D. dissertation submitted in the School of Politics and Economics, Claremont Graduate University.

Stoesz, David (1996), *Small Change: Domestic Politics under the Clinton Presidency* (New York: Longman Publishers).

Walker, Martin (1986), *The President We Deserve: Bill Clinton, His Rise, Falls and Comebacks* (New York: Crown Publishers, Inc.).

Woodward, Bob (1994), *The Agenda: Inside the Clinton White House* (New York: Simon and Schuster).

(vertaling: André Mommen)

a a n k o n d i g i n g

IMAVO organiseert mede:

Rudolf Boehm: "Dwaalsporen"

Rudolf Boehm geeft drie lezingen naar aanleiding van het verschijnen van zijn nieuw boek 'Dwaalsporen' in De Volkshogeschool te Brugge én in de volkshogeschool Elcker-Ik te Gent (dit laatste in samenwerking met Masereelfonds Gent)

I. *Over onze vermeende natuurbeheersing.* – Alle cultuur bestaat erin dat de mens in de natuur 'ingrijpt' om haar voor hem leefbaar te maken. Nu wordt door velen aangenomen dat onze milieuproblemen het gevolg zijn van een buitenissig antropocentrisme waarmee we trachten de natuur te beheersen en te onderdrukken. Wellicht echter zijn ze eerder het gevolg van het feit dat we met behulp van onze technologieën natuurkrachten ontketenen die we dan niet langer beheersen en die de leefbaarheid van ons leefmilieu in het gedrang brengen.

II. *Over vrijheid, moraal en socialisme.* – Nogal wat mensen voelen zich bijna verplicht om op de eerste plaats op hun vrijheid te staan; vrijheid zelfs in een dubbele betekenis van het woord: niet in de dienst van een ander staan (autonomie), en niet van een ander afhankelijk zijn (autarkie). Nochtans zijn net dit de twee grondvormen van menselijke verhoudingen die een samenleving voortbrengen: dat mensen zich in de dienst stellen van de behoeften en belangen van anderen, en dat ze bereid zijn op anderen een beroep te doen in het belang van de bevrediging van de eigen behoeften.

III. *Economie, technologie en werk.* – Onze huidige economie is op de eerste plaats gericht op een bestendige verhoging van de productiviteit van onze technologieën. Het daarvoor vereiste kapitaal is echter enkel terug te verdienen wanneer een verhoogde productiviteit ons in staat stelt grotere marktaandeelen te veroveren op de wereldmarkt.

A. De Volkshogeschool te Brugge

Data: dinsdag 14, 21 en 28 november 2000 vanaf 19u30

Plaats: Volkshogeschool, Baliestraat 58 te 8000 Brugge

Inschrijvingen: Men moet zich eerst telefonisch inschrijven op het nr. 050/33.01.12.

B. Volkshogeschool Elcker-Ik te Gent (met medewerking van Masereelfonds, regio Gent)

Data: donderdag 16, 23 en 30 november 2000 vanaf 19u30

Plaats: Elcker-Ik, August Van Lokerenstraat 85 te 9050 Gent-Ledeberg

Inschrijvingen: Men moet zich eerst telefonisch inschrijven op het nr. 09/232.28.32